

Scenariile sacrului în fața dezastrului. *Noaptea de Sânziene*, de Mircea Eliade

Lăcrămioara BERECHET
Universitatea Ovidius din Constanța

Abstract: *The study problematizes the scenarios of the sacred before disaster, in Mircea Eliade's novel Noaptea de Sânziene, in which the evil is embodied by the Second World War. We aim to identifying the spiritual experiences through which the characters recover their identity disintegrated by the historical time of the war, the scenarios through which the sacred transcend the fall into the historical time. We also address the presence of the evil as a necessity, in a society which has strayed from the guiding principles of the sacred, in which the chaotic structures proliferate menacingly, the necessary return, through the accepted sacrifice, to the lost unity of the self, „the myth of the eternal return”.*

Keywords: *sacred, profane, mythical time, historical time, spiritual experiences, war*

Într-una dintre fasciile narativului de formulă anagogică, romanul *Noaptea de Sânziene* scrie scenariul supraviețuirii sacrului în fața dezastrului. Ne referim mai ales la întâlnirea directă a personajului principal, Ștefan Viziru, cu răul istoric, Marele Sacrificator fiind reprezentat de conflagrația mondială a celui de-al doilea război mondial. Angajat în scenariul devenirii istorice, Ștefan este chemat „în forjă”, în cea mai abominabilă și absurdă „matrice de foc” pentru a-și rescrie destinul, este invitat la *cina de taină* în care își regăsește numele interior, în contextul unui dialog indescriptibil, purtat pe deasupra sa, între Marele Sacrificator și Divinitate, preluând neputincios în fața vrăjmeșiei dezlănțuite destinul bunului Iov, un itinerariu al căderii. Sacrul neîmplinit din Ștefan se măsoară cu adversarul său. În timpul celui de-al doilea război mondial, omenirea se însoțea din nou, simbolic, cu „falsul soț” (de Souzenelle 267) și se îndrepta către dezastrul necesar, un parcurs al erorii, angajat arhetipal de Iov, care salva prima cădere, adamică. Aflat încă în dialog cu răul, omul se situează, ciclic, la hotarele lumilor aparent antinomice, a căror sinteză va permite saltul calitativ, o mutație necesară în somaticul ființei interioare, aflată, în setările ortogenezei pe orbita sacrului împlinit.

În *Noaptea de Sânziene*, Ștefan își pierde, în timpul celui de-al doilea război mondial, soția, copilul, casa. Rămâne în viața sa cu Ileana, soția mistică, legată în destinul său nepământean de obsesia desăvârșirii

spirituale. Scenariul reia prin Ștefan schema biblică a supraviețuirii în fața dezastrului; personajul poartă masca lui Iov, un Adam fortificat, reușind să depășească vrăjmășia pusă prin blestem de Marele Sacrificator între Om și numele său neîmplinit și se salvează din parcursul destinal al căderii, se întărește în inima sa în fața Marelui Sacrificator, acceptând dezastrul sacrificial.

Întunecarea conștiinței prin abominabila pierdere a soției și a copilului antrenează căderea în abisurile sale seismice. Ființa orbește. Cecitatea este rea. Ființa coboară în uitare. Își uită partea sa feminină, își părăsește sufletul, iar ceea ce urmează este mobilizarea puterii masculine, efort sisific al anamenezei, drum către arhivele scrise în numele interior, cununie sacră în lumina unei nopți sfinte de Sânziene, *sambogakaya*.

Acestea sunt contradicțiile noastre tulburătoare, care se manifestă atunci când suntem puși la încercare: cineva, în interiorul nostru (conștiința născută, participant împlinit în Numele interior), știe că încercarea e dreaptă și are sens, că e grea de potențialul său fertilizant și propice creșterii. Acest cineva din noi, deși distrus, este dragoste. În același timp, mai există în noi cineva care se teme, care tremură în vechea sa piele și nu vrea s-o părăsească, simțindu-se în siguranță, deoarece s-a obișnuit cu ea. Ispitit să blesteme, el se revoltă. (de Souzenelle 272).

Această voce a revoltei interioare, gata să blesteme dezastrul destinic este redusă la tăcere, întâia dată, de Iov care, refuzând să îl blesteme pe Dumnezeu, nu îngăduie ruptura, divorțul, calea către căderile infinit repetitive ale ființei. Acceptă durerile dezastrului și, păstrând vie cununia, călătorește în tenebrele ființei, își îmbrățișează întunericul, de unde își recapătă, paradoxal, vederea. Simbolic, o altă Noaptea sacră de Sânziene ce își revelează Lumina.

Pentru Ștefan, odată cu războiul, începe *Faza Neagră a Marii Opere*, în care ființa se identifică cu tenebrele. Înainte de a face saltul calitativ al ființei, omul este exilat, forjat în focul dezastruos al răului. Călătoria în noaptea ființei nu se desfășoară inconștient, în planul ignoranței, ci în acceptul curajos al conștiinței, în „noaptea ce conține lumina”. Labirintul își revelează, arhitectural, verticalitatea. Închiderea în orizontalul ignoranței este transcens. Primul pas apofatic așezat pe prima treaptă a scării ce duce spre lumină, paradoxal, începe în tenebre, coborâre în infern, forjare a ființei „până la contrapunctul *Ayin*, „Nimicul” adâncurilor abisale, așa cum este definit în Cabala. Fiecare treaptă simbolizează arhetipal, un nou pământ de înțelepciune și inteligență, cunoaștere, co-întemeiată în cercurile interioare ale ființei. Omul coboară în adâncuri pe o *axis mundi*, care îl ajută să nu se

despartă nici un moment de lumina ziditoare. Coborârea în infernul individual, provocată de infernul istoric restaurează mitic geneza individuală, de unde se recuperează adevărata vocație, în aparentul regres. Ștefan Viziru se situează simbolic în căutarea dedalică a Luminii. Scenariul arhetipal este rescris cu precizia replicării genetice, sistemele entropiei cosmice refac iar și iar ordinea din haos, legic. Răul apare aici ca necesitate ordonatoare, resetează softul vieții, virusat de amnezie, ameliorând și ținând sub control dezastrele datorate însoțirii cu „falsul soț”, dar pe care, se pare, că viața niciodată nu îl distruge definitiv. Răul rămâne ca un factor de control necesar într-o misterioasă și complexă țesătură (rețea) cosmică. Pe ultima treaptă a labirintului, în adâncul infernului său, Iov întâlnește Leviatanul, căruia îi deschidea, în focul forjei, inima împietrită cu o îmbrățișare și devenea Lumină, Alef încoronat, fruct copt al Pomului Cunoașterii. Și bunul Iov putea culege fructul Pomului Vieții. Iona coborâse și el în pântecul Leviatanului, arhetip al tenebrelor inconștientului, sfărâmasese mormântul memoriei și regăsise cunoașterea: „Ajuns în inima sinelui, cel care cunoaște se află în inima a tot ce are viață” (de Souzenelle 282). Arhetipal, se reia căsătoria lui Oedip cu Iocasta, unirea fiului cu Mama Neagră a adâncurilor. În această ieșire din labirint este nevoie de o călăuză. Pentru Orfeu aceasta este Euridice, lumina esențială a ființei sale. Pentru Oedip, Antigona, pentru Tezeu, Ariadna, pentru Ștefan, Ileana. Ștefan și Ileana, personajele lui Mircea Eliade, nu repetă greșeala întoarcerii săvârșită de Orfeu, ci acceptă, salvator, saltul în subtilitatea luminii.

Căderea în Timp pare să fie pentru personajele romanului *încercarea labirintului* care, la sfârșitul experiențelor expiatoare le readuce vederea despățimitoare. Răul are chip omenesc și în roman el poartă măștile războiului, ale legionarismului, forme ale căderii și ale participării colective la „cina demonică”, la care omul primește trupul și sângele „Marelui Sacrificator”. Romanul își poartă cititorii printre lumile carcerale ale Leviathanului. Scenariul epic introduce tema uitării identității și intrarea în „Vastul legat cosmic”. Contextul politic în care se desfășoară destinul tragic al personajelor descrie în mod simbolic aspectul nocturn al ființei. Într-o succesiune caleidoscopică, evenimentele istoriei ce își proiectează teroarea asupra lumii sunt următoarele: războiul este anunțat de ocuparea Poloniei de către Germania nazistă; în țară primul-ministru, Armand Călinescu, este asasinat de legionari; drept răspuns, sute de legionari sunt executați, iar trupurile lor sunt expuse în piețe, cadavrele sunt aruncate pe un maidan, în apropierea Cotrocenilor și oamenii sunt invitați să vină și să privească aceste atrocități. Germania atacă Franța, Belgia și Olanda, Sovietele cer Basarabia, România trece de partea Axei, generalul Antonescu cere regelui să abdice. Începe Rebeliunea legionară, Garda de Fier se împotrivesc generalului

Antonescu. Pe străzile Bucureștiului evreii sunt „fugăriți ca fiarele sălbatice, înjunghiați și îmbucățiți ca la abator!” (Eliade: II 12).

Rebeliunea legionară este văzută apocaliptic: se instalează anarhia, pungașii și haimanalele din mahalalele Bucureștiului devastează orașul, prădează și omoară. România declară război sovietelor și cere recuperarea provinciei Basarabia, pierdută cu un an înainte. Urmează lovitura de stat a regelui Mihai, încetarea ostilităților față de Soviets, intrarea în țară a armatei „eliberatoare”, tifosul exantematic în Moldova, decimarea diviziilor românești în Cehoslovacia, prăbușirea lui Hitler. Haosul se instalează abominabil: patrurile românești trag fără somație în bandele de spărgători, Berlinul este cucerit de trupele sovietice, se anunță moartea lui Hitler. În țară se speră în căderea guvernului Groza, impus de Vișinski. Are loc la 15 august, bombardamentul atomic asupra Japoniei și în 1948, abdicarea Regelui Mihai.

Experiența războiului este transformată în roman într-o aventură spirituală, o inițiere despre căderea în timpul istoric. Experiențele războiului aduc răul în intimitatea personajelor, îl fac cunoscut în inima devastată de suferință. Corupte în centrul ființei, acestea coboară pe *o axis mundi* interioară, spre hăurile nopții apocaliptice, își asumă puterile „Marelui Sacrificator”. Izbăvirea de rău în istoria decăzută pornește însă, în mod necesar, aventura spirituală a căutării. Pentru Ștefan Viziru, Ileana, Ioana, Anisie, Biriș, Cătălina, Eonul întrupat al iubirii extrage din ființa coruptă răul și îl înstrăinează. Ființa înțelege mecanismele ispitirii ca fiindu-i străine, îi deconspiră inutilitatea scenariului și, dincolo de farsa tragică a dezordinii istorice, personajele descoperă ordinea superioară. Răul, rămas exterior inimii, nu mai poate corupe. Prin partea sa istorică, romanul decodează, în limbajul religiosului fenomenologic, dezechilibrul provocat de război între *logos* și *eros*, principiile miturilor fondatoare.

Căderea în timpul istoric este surprinsă în rama unei farse absurde. La fel ca în infratragediile ionesciene, personajele trăiesc sentimentul abandonului; pe scena lumii, pare că omul este singur, părăsit de puterile *deinosului*. Mircea Eliade întoarce această înțelegere nihilistă în termenii redescoperirii sacrului, singurul care poate da sens existenței. Ieșirea din farsă este anunțată de procesul tainic al reamintirii identității sacre, enunțată sophrosinic. „Eu nu sunt. Tu ești Cel ce este”. Singurul „*spectator*” lucid metafizic se dovedește Ștefan Viziru, care nu se lasă controlat de istoria tulbure, știind să destrame iluzia cosmică:

În fond nu mă pot lăsa posedat de un eveniment, oricât ar fi el de actual și de catastrofal. Îl discut un ceas, două, încerc să îl înțeleg, mă acomodez sau nu mă acomodez cu el, dar apoi trec mai departe și mă

ocup de altceva. Măcar de atâta libertate să mai profităm, cât ni se mai îngăduie: libertatea de a ne alege subiectele de reflecție, de conversație sau de glumă. (Eliade: I 147).

Ștefan își asumă față de istorie rolul celui care deconspiră seducțiile camuflurate ale răului, ce stau sub semnul lui *Diâbolé*. În aventura războiului, „Marele Sacrificator” are inima de piatră, iar timpul său pervertește. Ștefan înțelege care este marele pericol: ca sensul istoriei să dispară în pântecele Leviathanului:

Tocmai asta te întrebam și eu adineauri: crezi într-adevăr că numai prin moarte ne putem elibera de Timp, de Istorie? Atunci existența omenească n-ar avea nici un sens. Atunci, ne-am afla aici, în viață, în istorie, din greșeală. Dacă numai moartea ne îngăduie să ieșim din Timp și din istorie, nu ieșim de fapt nicăieri; regăsim doar neantul...” Dar ce-mi spui mie toate astea?! îl întrebă Ileana cu o subită enervare în glas. De ce-mi vorbești despre moarte și despre neant și despre pântecele balenei?! (Eliade: I 157)

La fel cum profanul este considerat de către Mircea Eliade o limitare a sacrului manifestat și timpul istoric își găsește semnificația doar în raport cu timpul eschatologic, clipa istorică fiind o treaptă necesară a scării către vederea eidetică. Starea paradisiacă este călăuză destinului istoric, oricât de greu ar părea de crezut. Conștiința mitică, ritualul religios, recuperează energiile începutului, reamintesc starea paradisiacă. Întrebarea ce conține camuflat mesajul spațiului paradisiac, prin aluzia la spațiul mioritic, revine aproape obsedant: „mai e mult până la stână”?

Acolada istoriei cuprinsă între anii 1936-1948, în care au loc evenimentele, închide simbolic personajele în pântecele Leviathanului, animal monstruos din Vechiul Testament, simbol al Infernului, și al Judecării de Apoi:

E grav, continuă înfrigurat poetul. Succesul legionarilor înseamnă un nou succes pentru Hitler. Și triumful lui Hitler înseamnă moartea noastră spirituală, și poate chiar fizică, moartea tuturor. (Eliade: I 167)

Între parantezele istoriei ființa lui Ștefan nu cade în „somnul morții”, nu își uită identitatea, nu devine captivă într-un timp slăbit. Surgiunul este întrerupt, se transcende fracturile timpului. În afara acestui timp carceral, Ștefan se identifică cu ce este, nu cu ce are, își regăsește identitatea. Inițierea vine în urma *vegheii*: a *sta de veghe*, a fi pe deplin conștient, a fi prezent în

lumea spiritului și oarecum absent în timpul istoric. Pentru Ștefan Viziru timpul istoric este încadrat de imaginația mitică între „începutul lumii” și Apocalipsă. Timpul istoric apare ca o enclavă într-un netimp sau într-un prezent veșnic. Destinul se trăiește între parantezele timpului istoric decăzut, în care se dă lupta cu ignoranța, cu suferința, cu patimile, dar tot aici se află și vindecarea:

„...spre a te vindeca de acțiunea Timpului trebuie să te întorci înapoi și să dai de ”Începutul lumii(...)Viața n-ar merita trăită dacă, pentru noi, oamenii moderni, ea s-ar reduce exclusiv la istoria pe care o facem. Istoria se petrece exclusiv în Timp, și prin tot ce are el mai bun, omul încearcă să se împotrivescă Timpului. Adu-ți aminte când te-ai îndrăgostit prima oară. Mai trăiai atunci în Timp?” (Eliade:I 214)

Ștefan află că reîntoarcerea este posibilă, deoarece planurile nu au fost niciodată separate: în cel mai negru timp al uitării, omul s-a aflat întotdeauna în vecinătatea centrului, lângă *o fereastră*. Experiențele fac parte din proiectul sophianic și aduc în manifestare adevărul, viața trăită călăuzitor. Ieșirea din labirint prin ferestrele de lumină, „frânghii mistice”, „lanțuri de aur”, „picături de lumină” ce aduc gustul de cer în ființă, îi revelează lui Ștefan Viziru supraviețuirile sacrului în profan. Lumea este prezență vie a Luminii Taborice, coloană de foc, rug aprins al Iubirii. Se poate ieși din timpul istoric oricând, pe coloanele nesfârșite de lumină ce izbucnesc din picăturile profanului. Ștefan trăiește fulgurent acest sentiment de încredere, de triumf al spiritului; burta Leviathanului este fulgerată de Lumină, iar bezna timpului istoric se risipește. Pe marea scenă a *Spectacolului* omul nu este singur, ci călăuzit de Iubire. Viața nu este o farsă absurdă, există ieșiri. E nevoie însă de o nouă naștere, o naștere mistică și de o solidarizare a celor două lumi, *Unio mystica, coincidentia oppositorum, incipit vita nova*, începutul unei existențe paradoxale metafizic, așa cum o descrie Mircea Eliade în *Mefistofel și androginul*, un mod de a fi simultan în Timp și în afara Timpului, având conștiința unui centru ontologic personal, dar totodată al unui centru ontologic transpersonal, în care contrariile sunt abolite și atunci, „în camera goală se face lumină” cum observa Mircea Eliade în lucrarea *Mefistofel și androginul* (Eliade 41). Solidarizarea celor două lumi nu omogenizează, pentru că în continuare trebuie extras „mărul de aur” dintre milioanele de mere doar poleite cu aur.

Împăcarea cu istoria revelează misterul totalității. Pe verticala axei, într-un lung zbor, sunt instalate două porți solstițiale, una care marchează intrarea în labirint și cealaltă, care indică ieșirea din labirint. În planul temporalității liturgice ele sunt însemnate de două nopți. Una în care noaptea

se lasă învinsă de zi, și exprimă începutul ascensiunii, solstițiul de iarnă, și cea de a doua, în care ziua, egală cu noaptea, marchează un *hiatus*, o deschidere a cerurilor, căreia îi urmează, ritualic, coborârea. În roman călătoria începe într-un moment de *hiatus*, căruia îi urmează dramatic coborârea în infernul istoriei și se încheie, după doisprezece ani, tot într-un moment de *hiatus*, căruia nu îi mai urmează însă nicio coborâre, pentru că cei doi, asemenea eroului din basm, trec porțile solstițiale în lumina orbitoare. Porțile oamenilor, porțile micilor mistere și porțile zeilor deschid calea „celui de-al treilea timp” sau timpul lui Ianus, cum îl numește René Guenon, prezentul insesizabil, care conține întreaga realitate. Ieșirea din labirint este anunțată de lumina care țâșnește din corpul Leviathanului, în care Timpul și Istoria se conjugă și se dizolvă în cel de-al treilea timp al lui Ianus, prezent continuu, care abolește contrariile. Acesta pare a fi mesajul pe care Ștefan îl trimite Ilenei din labirint. Misterul totalității face parte din drama umană.¹

În *Noaptea de Sânziene* personajele săvârșesc nunta cu elementele. Lumina ascunsă în întuneric penetrează materia, oficiind hierogamia cosmică. Pericolul ar fi fost ca personajele să coboare transcendentul la nivelul categoriilor comune și să îngroape lumina în inima frântă de durerea aflată în fața dezastrului. Însă cei doi coboară în abisurile infernale ale ființei abia după „înfier”, poartă cu ei semnul „înfierii”, lumina iubirii, simbol arhetipal al filiației sacre. *Noaptea de Sânziene* își conține lumina, pe care eroul o va întâlni simbolic la nivelul inimii ca pe cea mai înaltă virtute ontologică: dragostea divină, cununie cu soțul divin, despărțire de soțul fals, marele sacrificator, care apare ciclic în istorie ca necesitate reodonatoare a ființei. Sacrul supraviețuiește în malformațiile ce parazitează creația. Legiunile sunt exorcizate, paradoxal, prin devorarea corpului bântuit și, Marele Sacrificator lasă loc Luminii. În toate celulele lumii se așază aceeași lumină tainică, *Același* se oglindește în toate, iar cei doi devin unul.

Dezastrul provocat de război, de moarte, poate fi interpretat, în ordinea unei hermeneutici instaurative, ca scenariu ritualic al unei circumcizii sacrificiale, extirpare tumorală, întoarcere prin moarte în mormântul lumii, loc metafizic în care se oficiază întoarcerea către

¹Iubirea sacrificială a unui sfânt transcende iluzia dualismului, iluzia diferenței profan-sacru pentru un rishi, însă, orice datorie, socială, etică, religioasă ajunge inutilă. El nu se roagă pentru că zeul e în sine; nu sacrifică, pentru că altarul e însuși trupul lui, iar focul sacrificial, respirația: nu se teme pentru că e fără teamă, după cum e brahman însuși”, cum observa Mircea Eliade în Iubirea mistică în Bengal (Eliade 84). Tot în registrul iubirii sacrificiale este integrată și dragostea care înfruntă primejdia, iubirea femeii care aparține altcuiva, simbolizată prin cuplul mistic Krishna-Radha, perechea adulteră, este mai prețioasă decât iubirea unei mirese.

sâmburele ființei, în care stă pecetea chipului și urma luminii călăuzitoare. Peste sângele vărsat se întoarce duhul luminii. Cancerul intrat în sistemul pluricelular al lumii devastate de rău, deschide sacrificial, poarta către originile unicelulare ale lumii, când reduplicarea infinită a *aceluiiași* se realiza ordonator. Nemurirea este păstrată ca taină a vieții universale prin necesitatea sacrificială.

Drumul către stână, de care întrebă personajele începe cu această coborâre simbolică în adâncul cel mai josnic. În fața dezastrului, omenirea stă față în față cu dragonul, cu răul viu, devastator. Îmbrățișarea fiarei, domesticirea sa, scoaterea lui Adam din Infern cu iubire, aduce călăuzirea Luminii spre înviere. Războiul apare ca rană adâncă a omenirii, simptom grav al bolii colective, inconștientă infantilă, ucigașă. Aflată în exil, din cauza bolii ce aduce dezastrul, omenirea se hrănește cu fructe pe care soarele nu le poate coace și bea vinul transformat în oțet, oferit lui Iisus pe cruce. Prin rănila trupului său, se scurge însă, iar și iar, lumina. Hemoragia dezlănțuie dezastrul, suferința. Dar rana ontologică se vindecă doar prin lumina iubirii, născută din moartea sacrificială a Leviatanului. Trupul său devine carcasă străpunsă de puterea luminii, *un corp de ferestre, de ieșiri*. Îmbrățișarea ritualică a dragonului fixează privirea de foc în fața luminii, *tremendum et majestas*, Cain este îmbrățișat de Abel, adversarul redevine frate. Din punct de vedere alchimic, nu se poate ajunge la *faza albă* a *operei* fără forja din tenebre. Ordinea cosmică nu admite fraudă, se pare.

Durerile suferinței eliberează necesar, în etapele inițierii, energiile blocate de ignoranță. Dezastrul restaurează umanitatea, modelul virtuților umane, înainte de a sfinți numele, ființa redevine om. În ordine inițiativă, blocarea acestui proces aduce boala, iar vindecarea poarta cu sine o înaltă valoare etică. Războiul, atrocitățile sale, dezastrele omenirii, lupta cu virușii, cu microbii este nota de plată a unei omeniri ce a blocat curajul ieșirii din cercul vicios al labirintului lăuntric și rătăcește haotic în spațiul orizontalității.

Pentru Georges Bataille războiul are ca motivație supremă inversarea tuturor valorilor umanității, revelând, paradoxal, profunda semnificație a sacrului, ca opțiune pentru binele suprem:

Voința exasperată pentru rău se demonstrează revelând profunda semnificație a sacrului, care nu este niciodată mai mare decât în răsturnarea valorilor(...)legat fiind de negarea oricărei valori, se află totuși sub vraja valorii supreme, a ceea ce este sfânt, suveran, divin. (Bataille 144).

O altă poveste sinonimă despre biruința sufletului asupra răului este repovestită de Heinrich Zimmer și rezumată într-o zicere sapiențială: *Nemo contra diabolum nisi deus ipse*.

Fiecare își devine propriul călău, fiecare își devine propria victimă și, exact ca în cazul lui Abu Cassem, propriul măscărici. Râsul judecătorului este râsul diavolilor din infern în fața osândiților care și-au rostit propriile sentințe și ard în propriile lor flăcări (...) teatru autoconstruit al vieții, care se animă și începe să se joace cu noi din cauză că recuzita și culisele lui constituie expresii ale propriei noastre ființe lăuntrice. (Zimmer 29)

Cartea lui Heinrich Zimmer atrage atenția asupra unei învățături simple care permite neofitului să urmeze calea desăvârșirii: a judeca înseamnă a intra în discernământul lucrărilor lui Dumnezeu, a nu judeca înseamnă a asculta și a auzi, a privi și a vedea, a primi cunoașterea. *Ayin*, în ebraică înseamnă ochi, implică moartea necesară învierii, momentul tainic în care ochii aflați în nevederea tenebrelor se deschid și văd, iar fierea, lichidul sacru al vederii spirituale care a provocat lacrimile purificatoare, aduce acum bucurie. Intrarea în lumină se face prin asumarea suferinței purificatoare. Ștefan își conduce soția mistică în această inimă sacră a lumilor, *Luz, Sambogakaya*, lumină purificatoare.

Deși pare un truism, răul își face apariția în lume în absența binelui (Origene 220-225). Fisurarea țesutului inserează patologia: durerile, suferința, dezastrele, pandemiile cu funcție pedagogică, au drept scop înălțarea omului la nivelul ontologic al îngerilor. Origene discută despre apocatastaza finală în care însuși răul va fi mântuit, deoarece virtutea are capacitatea de a radia, de a pătrunde magic centrul vital al spațiului înconjurător, emanând fericire și armonie. În povestea lui Conneda, Heinrich Zimmer dezvăluie misterul legii universale a contrariilor existente, taina echilibrului dintre forțele bune și forțele rele, misterul vieții.

Conneda este inițiat în legea armoniei, ca rezolvare a contrariilor ireductibile. Ignorarea răului ar conduce inevitabil către triumful Marelui Sacrificator. Eroul, care a cunoscut lumina virtuților, nu poate fi încoronat până nu face exercițiul anamnetic al nemiloaselor puteri distructive, dezagregante, prezente „în lume, în lumea umană și în elementele subumane ale cosmosului” (Heinrich Zimmer 39), înfruntă răul ascuns de sub masca amicalității, se inițiază în latura haotică, inumană a vieții, care erau temperate în regatul său de magia virtuților. Povestea se repetă. Este acceptată suveranitatea divină a puterilor haotice, eroul înțelege și afirmă necesitatea forțelor ostile, demonice. Pericolul experienței în fața dezastrului, ne spune povestea, ar consta în abandon, fie prin pierderea credinței și a insensibilității

în fața binelui sau prin deznădejdea catastrofală, prin instaurarea indiferenței reci față de idealuri. Și Ștefan Viziru, personajul lui Eliade, trece prin cele două forme ale neputinței. Eroul poveștii spuse de Zimmer oferă soluția salvatoare. El își ascultă forțele instinctuale care îl conduc prin cele mai cumplite experiențe, îl fac să cunoască moartea, dar îl ajută să identifice în noaptea ființei sale o forță blândă, indiferentă și neatinsă de moarte, care din când îi verifică veghea: *Mai ești în șa? Mai ești în viață?* La fel cum în roman întrebarea de veghe se aude la intervale de timp. *Mai e mult până la stână?* Este, ne spune Zimmer, latura divină a naturii umane, devenită conștientă. Încă o dată coborârea sacrificială acordă eroului dublă cetățenie: umană și divină. Răul este reconciliat:

Căci fiecare minus de integrare din sfera umană, pretinde pur și simplu apariția, undeva în spațiu și timp, a contrariului lipsă(...)cei inocenți se străduiesc întotdeauna să excludă din ei și să tăgăduiască posibilitățile răului în lume. Aceasta este rațiunea persistenței răului-și acesta e secretul răului. Funcția răului este de a menține în funcție, dinamica schimbării. (Zimmer 53).

Violența apocalipsei este mereu raportată la oameni, în care s-a răcit dragostea, și nu la Dumnezeu: „Toate fundamentele omului se prăbușesc, însă nici un regizor divin nu conduce jocul” (*Girard 223*), dezastrul apocaliptic se află sub controlul terorii omenești, nicidecum al terorii divine în concluzie, umanitatea este cea care expulzează divinitatea. Fiecare generație reface drumul cunoașterii:

Orice ar învăța o generație de la alta, umanitatea autentică nu poate fi transmisă de la un neam la altul...nici o generație viitoare nu are o sarcină mai mică decât precedentă. (Kierkegard 191)

Salvarea, sublinia Soren Kierkegard, este mișcarea credinței chiar în contextul dezastrului absurd. Se știe, studiul de caz se referea la bunul Avraam. Cuvintele adresate lui Isaac de către Avraam, ”fiul meu, va îngriji Dumnezeu de oaia jertfei sale”, sunt expresia acestei credințe, prezentă în cea mai întunecată suferință, în cel mai cutremurător dezastru al ființei. Avraam păstrează lumina în noaptea iminentei sale căderi și minunea se produce. Cum spune Kierkegard, individualul ca individual, stă în raport absolut, cu Absolutul. Avraam nu se pierde. Tragediile sunt colective sau individuale, dezastre ale generațiilor, cum sunt războaiele, epidemiile sau tragedii individuale, însă drumul parcurs este același.

Aventura spirituală a personajelor din *Noaptea de Sânziene* are un parcurs metanoic, experiențele sophianice ajută la regăsirea identității pierdute printre arcanele timpului istoric, cum însuși nota Mircea Eliade în *Erotica mistică în Bengal*: „A te libera prin propriile tale lanțuri, a face din obstacolele vehiculul ascensiunii, a transforma ispitele în instrumente de perfecțiune”, (Eliade 115). De altfel scenariul acestei istorii complicate ar putea fi rezumat astfel: căutarea unei ieșiri miraculoase din timpul istoric imaginat metaforic de miticul Leviathan, către Altceva, printr-o poartă strâmtă, o cameră secretă, pornind de la trăirea unei experiențe care îl poate elibera pe om de natura sa virusată:

Mă întreb dacă nu există și altceva; ceva care să plece tot de-aici, dintr-o dragoste, dar care să ducă în altă parte. Mi-e foarte greu să-ți explic. Nu înțeleg nici eu. S-ar putea totuși ca să mai fie o ieșire, pe care noi n-o vedem. Faptul acesta că tu ne-ai întâlnit pe amândoi ar putea fi un semn, ar putea semnifica ceva. (Eliade:I 28).

Din pânțele balenei se poate ieși și prin înțelegerea simbolurilor, a semnelor sacre, identificate de Ștefan în imaginea metaforică a unor *ferestre* care se deschid salvator din corpul timpului istoric. Personajele sunt însetate de decodarea acestor mesaje enigmatice pe care evenimentele cele mai banale le conțin. Simbolurile sunt asemenea unor mesaje care depășesc gândirea rațională și sunt purtătoarele unei funcții vindecătoare. Omul nu poate trăi în haos, crede Mircea Eliade. Personajele sunt îngrozite mai ales de moartea lor spirituală, de staza în capcanele splendorii sau ale tragediei, pe care viciul ignoranței le poate hrăni. Sacrul este pentru aceste personaje dimensiunea structurală a conștiinței lor, trăiesc transfigurator fiecare eveniment al existenței, amplifică, reînnoiesc creativ trăirile. Gândirea simbolică este o parte constitutivă a propriei gândiri. Ștefan o avertizează pe Ileana că totul depinde de Timp: „*Să scapi de Timp. Să ieși din Timp. Privește bine în jurul d-tale: ți se fac din toate părțile semne. Urmărește-le.*” (Eliade:I 28). Discursul acestor personaje anunță permanent prezența semnelor care refac dialogul cu *Deinosul* și indică ieșirea din timpul mic al istoriei. Personajele sunt în căutarea Celui care nu lipsește niciodată, vor liniștea celui ce își știe Iubitul prezent în fiecare clipă a vieții, stare de ontofanie pe care o trăiesc doar sfinții:

Un sfânt nu trăiește ca noi în timp: trăiește numai în prezent, nu are trecut; pentru el Timpul nu curge, într-un anumit fel, neînțeles, stă pe loc. Și eu tocmai asta îl întrebam: cum izbutește, el sfântul, un asemenea miracol, ca să nu mai simtă timpul trecând prin el, măcinându-l, ucigându-l cu încetul? (Eliade:I 69).

Altădată îi spune Ioanei: „aș vrea să pot iubi și eu, ca sfinții, mai mulți oameni cu aceeași tărie, cu care te iubesc pe tine. Dar nu pot...” (Eliade: I 111) Din aceeași serie sinonimică a personajelor face parte Ciru Partenie, un scriitor realist, a cărui operă este impregnată de semnificații mistice. Întrebarea obsesivă a uneia dintre prozele sale: „E departe stâna?”, dincolo de aparența profană a interogației, pare să camufleze de fapt magia întrebării Mariei Magdalena sau a Regelui Pescar. Romanul reia tehnica textelor sapiențiale a căror „inspirație simbolică” mediază cunoașterea printr-o hermeneutică recuperatoare. Ștefan Viziru descifrează sensurile anagogice ale întrebării:

Eu cred că are totuși o semnificație, reîncepu Ștefan cu înfrigurare.
..Bunăoară: Mai e mult până în Rai? Sau: Unde e Dumnezeu? Mai e mult până lui Dumnezeu? (Eliade:I 69)

Sunt personaje care sesizează semnele sacralului, dar sunt și sesizați de către acesta. Personajele eliadiene pătrund într-o tainică memorie a lumii; acestora le vorbește fiecare lucru, cunosc rostul mistic al experiențelor trăite, măsura inimii, văd harta călătoriei spirituale, redistribuie pentru neofiti indiciile sacralului camuflat în profan. Li se spune în fiecare moment încotro îi conduce focul aprins din inima lor. Pe harta acestei călătorii se află pentru Ștefan Viziru și camera *Sambo*:

Și atunci, în clipa aceea, am înțeles ce este Sambo. Am înțeles că există aici, lângă noi, pe pământ, la îndemâna noastră, și totuși invizibil celorlalți neinițiați, există un spațiu privilegiat, un loc paradisiac, pe care, dacă ai avut norocul să-l cunoști, nu-l mai poți uita toată viața. Căci în Sambo simțeam că nu mai trăisem până atunci; trăiam altfel, într-o continuă, inexprimabilă fericire. Nu știu de unde izvoră beatitudinea asta fără nume. Mai târziu, amintindu-mi de Sambo, am fost sigur că acolo mă aștepta Dumnezeu și mă lua în brațe, îndată ce îi călcam pragul. N-am mai simțit, apoi nicăieri și niciodată, o asemenea fericire, în nicio biserică, în niciun muzeu; nicăieri și niciodată. (Eliade:I 91)

Denumită printr-un algoritm lingvistic evocator, *Sambo*, ar putea fi un limbaj indirect care să trimită la *sambhogakāya* sau corpul de bucurie,

epifania glorioasă a lui Buddha, accesibilă numai boddisattvilor, despre care discută Milarepa în învățăturile sale cunoscute sub titlul de *Mahamudra*.²

Personajele sunt disciplinate de morala iubirii, iar renunțarea la sine, care eliberează iertarea, toleranța, bunătatea, vederea mistică, le permit vederea acelor tainice ieșiri din pânțele Leviathanului. Călăuzit de morala iubirii, Ștefan se află în comuniune cu sacrul și redescoperă frumusețea universală a sinelui pe care o exprimă în limbajele indirecte. Un personaj care se înscrie în seria sinonimică este Irina, soția lui Vădastra, ea întruchipează simbolic feminitatea serafică, cea al cărei corp s-a alchimizat, feminitatea aflată în iubirea rugăciune, *Oranta*:

Cînd spui Tatăl Nostru, începu ea, să nu te gîndești la nimic. Să spui așa, de mai multe ori: Tată! Tată! Până ți se face întuneric. Apoi să spui mai tare: Tată! Tată! Tată al Nostru! Și-atunci să asculți. Dar să nu-ți fie frică. Poate îți vorbește, poate te cheamă. (Eliade:1 102)

Iconul *Orantei* decodează semnificația rugăciunii ca *reamintire* a identității pierdute, trăire într-un timp îmbogățit, aflat la capetele acoladei istorice, la începutul și la sfârșitul acesteia. Irina îi amintește relația directă de iubire dintre Tată și Fiu și îl ajută pe Ștefan să transforme destinul tragic al Ioanei și al copilului său; nu doar viața trebuie trăită ca hierofanie, ci și moartea, care este așteptată ca *mahâparinirvana*. (Culianu 284)

Întîlnirea lui Ștefan cu soția ocultă, Ileana, are loc în Noaptea dintre ani, 1 ianuarie, 1942, prima noapte de dragoste dintre nopțile războiului:

Mi-e frică, vorbi ea repede. Mi-e frică de tine la lumină printre oameni. Te pierd.(...)În pădure simt că poți să fii al meu. Te-am regăsit aici, în întuneric, printre arbori. (Eliade:1 121)

În aceeași noapte, Ștefan săvârșește în ordine mistică *hybrisul*, dorind să ia în posesie corpul *fecioarei*, să fie doar el iubitul *soției oculte*. Uită pentru o clipă că experiența este tainică, dincolo de morala domestică, vrea să domine și să posede ceea ce nu poate fi dominat și nici cuprins. Din fascinanta tipologie a feminității arhetipale textul modelează prin Ileana tipul afroditic, forța dizolvantă, extatică, răvășitoare a sexualității, Marea Prostituată, Fecioara Kaly, inaccesibilă, a cărei nuditate este cu neputință de îmbrățișat de către muritori, sufletul lumii, partea femeiască a Logosului.

² *Milarepa, marele yoghin tibetan. Introducere în Yoga Maha-Mudra*. Editura Impact, 1991, după traducerea din 1938 a lui W.Y.Ewans-Wentz.

Semioza indusă de scenariul anagogic din finalul romanului numește călătoria spre moarte a celor doi, conform cu scenariul ezoteric al *Cărții tibetane a morților, Bardo-Thodol*, în care moartea este prezentată ca vis al vieții. Dacă Gavrilescu, personajul din *La Țigănci* ratează prima stare de Bardo, întâlnirea cu lumina existenței pure, coborând pe scara nedesăvârșirii în manifestare, Ileana și Ștefan par să nu rateze taina cea mare, descrisă de tibetani ca *Chikay Bardo*, percepție a luminii clare a suprarrealității, calea sostițială către marea eliberare.

Se poate observa faptul că aventura inițierii provoacă aventura limbajului, creând acel *fantastic de semnificații*, despre care vorbește Marcel de Certeau în *Fabula mistică*. Aventura practicii textuale secundează în textele eliadiene itinerariile spirituale, elaborând un *modus loquendi* capabil să decodeze nesfârșitele alterări ale sensului. Ficțiunea inserează spații de expresie în care are loc rostirea sapiențială, spațializează aventura cunoașterii. Decodarea solicită practici transversale, capabile să descifreze tranzitul indefinibil al misterului diseminat în lucrurile lumii. Finalul romanului inserează motivul mitic al călătoriei spre Împărăție, cale ce trece prin „punctul crucial al erosului pământesc”, în care „otrăvurile letale” se alchimizează în „descoperiri cerești”, cei doi își pierd patimile, se egalizează, unul ca altul și unul cu altul, se supun călăuzirii celei mai înalte, erosului divin, se dezgolesc din nou, ca la începuturi, când erau găzduiți în Eden, goi, cu neputință de cuprins de Altcineva decât de focul „rugului aprins”, de Iubirea călăuzitoare. Deși s-au găsit, ei nu-și mai aparțin pentru că se risipesc în toate, devin una, iar noaptea se face zi și moartea se face viață: „În Împărăție nici nu se însoară, nici nu se mărită, ci sunt ca îngerii lui Dumnezeu” (Matei, 22-30). Ar putea fi unul dintre scenariile redescoperii sacrului în romanul *Noaptea de Sânziene*, care semantizează tema jertfei în registrul unuia dintre complexe mitice universale, reconstituit în multe dintre religiile și gnozele lumii și anume, androginia, ca șansă a ieșirii din pântecele Leviathanului.

Bibliografie:

- Bataille, Georges. *Literatura și răul*. București: Univers, 2000.
- Böhme, Jakob. *Aurora sau răsăritul care se întrezărește*. București: Editura Științifică, 1993.
- Culianu, Ioan Petru. *Mircea Eliade*. București: Nemira, 1995.
- de Souzaenelle, Annick. *Simbolismul corpului uman*, București: Editura Herald, 2019.
- Durand, Gilbert. *Figuri mitice și chipuri ale operei – de la mitocritică la mitanaliză*. București: Nemira, 1998

- Eliade, Mircea. *Nuntă în cer*. București: Editura pentru Literatură, 1969.
- Eliade, Mircea. *Aspecte ale mitului*. București: Editura Univers, 1978.
- Eliade, Mircea. *De la Zalmoxis la Genghis-Han: Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale*. București: Humanitas, 1995.
- Eliade, Mircea. *Erotica mistică în Bengal*. București: Jurnalul Literar, București, 1994.
- Eliade, Mircea. *Imagini și simboluri*. București: Humanitas, 1996.
- Eliade, Mircea. *Mefistofel și androginul*. București: Humanitas, 1995.
- Eliade, Mircea. *Noaptea de Sânziene*. București: Editura Minerva, 1991.
- Evdochimov, Paul. *Femeia și mântuirea lumii*. București: Editura Sophia, 2015.
- Girard, Rene. *Despre cele ascunse de la întemeierea lumii*. București: Nemira, 2008.
- Kierkegaard, Soren. *Frică și cutremur*. București: Humanitas, 2005.
- Milarepa, marele yoghin tibetan. *Introducere în Yoga Maha-Mudra*. București: Impact, 1991.
- Origene. *Scrieri Alese. Vol. III: Despre principii*. Traducere de Teodor Bodogae, N. Neaga, Zorica Lațcu, Constantin Galeriu. București: Editura Institutului Biblic și de misiune ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, 1984.
- Riffard, Pierre. *Qu' est-ce que l'ésotérisme? Anthologie de l'ésotérisme occidental*. Paris: Edition Robert Laffont, 1990.
- Zimmer, Heinrich. *Regele și cadavrul. Poveste despre biruința sufletului asupra răului*. București: Humanitas, 2021.